



مجازات کیفری و جزایی اطفال بزهکار در عرصه بین الملل

تالیف

علی رزمان

(مدرس دانشگاه)

انتشارات قانون یار

۱۳۹۶

سرشناسه	:	رزمان، علی، ۱۳۶۴ -
عنوان قراردادی	:	ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	مجازات کیفری و جزایی اطفال بزهکار در عرصه بین الملل / تألیف علی رزمان.
مشخصات نشر	:	تهران: انتشارات قانون یار، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۲۰۰ ص.
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۸۰۷۷-۸۱-۷
وضعیت فهرست نویسی	:	فیا
پادداشت	:	کتابنامه به صورت زیرنویس.
موضوع	:	نوجوانان بزهکار -- وضع حقوقی و قوانین
موضوع	:	Juvenile delinquents -- Legal status, laws, etc
موضوع	:	نوجوانان بزهکار -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران
موضوع	:	Juvenile delinquents -- Legal status, laws, etc. -- Iran
موضوع	:	کودکان -- وضع حقوقی و قوانین
موضوع	:	Children -- Legal status, laws, etc
موضوع	:	کودکان -- وضع حقوقی و قوانین -- ایران
موضوع	:	Children -- Legal status, laws, etc. -- Iran
موضوع	:	کودکان (حقوق بین الملل)
موضوع	:	(Children International law)
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۶ ر ۲۴/۵۵۵۷۵
رده بندی دیویی	:	۰۳/۳۴۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۴۶۴۳۱۸



مجازات کیفری و جزایی اطفال بزهکار در عرصه بین الملل

تألیف: علی رزمان

ناشر: قانون یار

ناظر فنی: محسن فاضلی

نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شمارگان: ۱۱۰۰ جلد

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

شابک: 978-600-8077-81-7

مرکز پخش: تهران، میدان انقلاب، خ منیری جاوید، پلاک ۹۲

تلفن: ۶۶۹۷۳۹۶۰ کتابفروشی رسولی (چراغ دانش سابق)

فهرست مطالب

پیشگفتار	۱۱
بخش اول	۴۳
کلیات	۴۳
فصل اول - الزام به تادیب	۴۵
گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف	۴۵
گفتار دوم - حقوق کیفری ایران	۴۸
گفتار سوم - اسناد بین المللی	۵۲
فصل دوم - سپردن طفل به خانواده مورد اعتماد	۵۳
گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف	۵۳
گفتار دوم - مزایا و معایب	۵۷
گفتار سوم - حقوق کیفری ایران	۵۸
گفتار چهارم - اسناد بین المللی	۶۰
فصل سوم - مجازاتهای شفاهی	۶۰
گفتار اول - حقوق کیفری ایران	۶۴
گفتار دوم - اسناد بین المللی	۷۰
فصل پنجم - حکم حضور در مرکز مراقبت	۷۰
فصل ششم - سازش با مجنی علیه و جبران ضرر و زیان وی	۷۳
فصل هفتم - خدمات عام المنفعه	۷۵
گفتار اول - تاریخچه	۷۵
گفتار دوم - ماهیت و روش اجرا	۷۸
گفتار سوم - شرایط و الزامات	۸۴
گفتار چهارم - مزایا و معایب	۸۵
گفتار پنجم - حقوق کیفری ایران	۸۹



گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۹۴
فصل هشتم - مراقبت با دستگاه الکترونیک	۹۵
فصل نهم - محرومیتها و ممنوعیتهاى اجتماعى و حقوقى	۹۸
گفتار اول - ماهیت ، شرایط و اهداف	۹۸
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۰۰
گفتار سوم - حقوق کیفرى ایران	۱۰۱
گفتار چهارم - اسناد بین‌المللی	۱۰۲
فصل دهم - جزای نقدى	۱۰۳
گفتار اول - تاریخچه	۱۰۳
گفتار دوم - مفهوم و اوصاف	۱۰۵
گفتار سوم - انواع	۱۰۷
مبحث اول - جزای نقدى ثابت	۱۰۸
مبحث دوم - جزای نقدى نسبى	۱۰۸
مبحث سوم - جزای نقدى روزانه	۱۰۹
گفتار چهارم - مزایا و معایب	۱۱۱
گفتار پنجم - حقوق کیفرى ایران	۱۱۵
گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۱۱۸

بخش دوم..... ۱۲۲

جایگزینها در مرحله اجرای حبس	۱۲۲
فصل اول - نظام نیمه آزادى	۱۲۴
گفتار اول - ماهیت ، شرایط و روش اجرا	۱۲۴
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۲۷
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامى	۱۲۹
گفتار چهارم - حقوق کیفرى ایران	۱۳۰
گفتار پنجم - اسناد بین‌المللی	۱۳۲



فصل دوم - استفاده از زندانهای باز	۱۳۳
گفتار اول - ماهیت ، شرایط و روش اجرا	۱۳۳
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۳۴
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامی	۱۳۵
گفتار چهارم - حقوق کیفری ایران	۱۳۶
گفتار پنجم - اسناد بین المللی	۱۳۶
فصل سوم - کیفرهای پایان هفته ای	۱۳۷
گفتار اول - شرایط و روش اجرا	۱۳۷
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۳۸
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامی	۱۴۱
گفتار چهارم - حقوق کیفری ایران	۱۴۱
گفتار پنجم - اسناد بین المللی	۱۴۳
فصل چهارم - حبس در منزل	۱۴۳
گفتار اول - ماهیت، شرایط و اهداف	۱۴۳
گفتار دوم - مزایا و معایب	۱۴۶
گفتار سوم - حقوق جزای اسلامی	۱۴۸
گفتار چهارم - حقوق کیفری ایران	۱۴۸
گفتار پنجم - اسناد بین المللی	۱۵۰
فصل پنجم - تعلیق	۱۵۱
گفتار اول - تعریف و فلسفه	۱۵۱
گفتار دوم - انواع	۱۵۲
گفتار سوم - مزایا و معایب	۱۵۸
گفتار چهارم - حقوق جزای اسلامی	۱۵۹
گفتار پنجم - حقوق کیفری ایران	۱۶۰
مبحث اول - سابقه تاریخی	۱۶۱
مبحث دوم - شرایط	۱۶۵



مبحث سوم - آثار	۱۷۰
مبحث چهارم - وظایف مقام قضایی	۱۷۱
مبحث پنجم - فسخ	۱۷۲
گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۱۷۵
فصل ششم - آزادی مشروط	۱۷۷
گفتار اول - تعریف و فلسفه	۱۷۷
گفتار دوم - تاریخچه	۱۷۸
گفتار سوم - مزایا و معایب	۱۷۹
گفتار چهارم - حقوق جزای اسلامی	۱۸۰
گفتار پنجم - حقوق کیفری ایران	۱۸۱
مبحث اول - سابقه تاریخی	۱۸۱
مبحث دوم - شرایط	۱۸۲
مبحث سوم - آثار	۱۸۳
گفتار ششم - اسناد بین‌المللی	۱۸۵

۱۸۸ منابع و مآخذ

الف - کتابها	۱۹۰
ب- مقالات و نشریات	۱۹۴
ج - پایان نامه ها	۱۹۶
هـ - مقررات داخلی و اسناد بین‌المللی	۱۹۹

تقدیم به مادر عزیزتر از جانم:

مادر م، هستی من ز، هستی تو ست تا، مسم و، هستی دار مت دوست غمگسار

جاودانی مادر است چشم سار مهربانی مادر است

پی‌شگفتار

به طور کلی آنچه از مجازاتها تا اواخر قرن هیجدهم به یادگار مانده است، اعمال مجازاتهای شدید، حتی در مورد اطفال، جز در موارد استثنائی بوده است. ووئن ولئوته در خصوص وضعیت مجازاتها تا پایان قرن هیجدهم چنین می‌نویسند: «دستگاه عدالت تا پایان قرن هیجدهم تنها عملی که انجام می‌داد، مجازات گناهکاران با هدف عبرت دادن به دیگران و ایجاد رعب و هراس در اجتماع بود؛ زیرا تصور می‌شد که شکنجه و مجازاتهای شدید می‌تواند ترس و وحشت در اجتماع پدید آورد و در نتیجه مانع از ارتکاب جرم توسط دیگران گردد. این گونه سیاست پیشگیری از جرم، توأم با انتقام در ملاء عام بود که همراه با تبلیغات و توأم با خشونت بسیار در برابر دیدگان مردم انجام می‌گرفت»^۱.

الف) پیشنهاد موضوع و بررسی آن

۱- دوره معاصر

در اواخر قرن هیجدهم، مکتب کلاسیک که از افکار بکاریا، بنتام و کانت الهام گرفته بود، علیه مجازاتهای غیر انسانی و شکل دلخواه و اختیاری تعیین مجازاتها به اعتراض و انتقاد پرداخت. از نظر مکتب کلاسیک، میزان مسوولیت و مجازات مجرم، متناسب با درجه فهم و شعور اوست، لذا جامعه باید او را متناسب با همین مقدار شعور و آزادی اراده مجازات نماید و چون اطفال بزهکار به علت صغر سن از فهم و شعور کمتر برخوردارند لذا قانونگذار باید در مجازات آنان به علت همین صغر سن، تخفیف قائل گردد. بر اساس آموزه های این مکتب، قانون جزای انقلاب فرانسه مصوب ۱۷۹۱ شکل گرفت که بر اساس آن، مجازات اعدام در مورد اطفال زیر ۱۶ سال فاقد قوه تمیز اجرا نمی‌گردید و قاضی می‌توانست طفل را به والدین

^۱ - شهلا معظمی، «پیشگیری از تکرار جرم»، مجله اصلاح و تربیت، سال ششم، شماره ۶۴، ص ۳۵.



یا سرپرست قانونی او بسپارد و یا حکم به نگهداری طفل در دارالتأدیب صادر نماید. مجازات اطفال کمتر از ۱۶ سال ممیز نیز خفیف تر از مجازات بزرگسالان بود.^۲

به مرور زمان، مکتب نئوکلاسیک بر اساس عقاید فرانسواگیزو فرانسوی و روسی ایتالیایی به وجود آمد. بر اساس نظریات این مکتب، اطفال دارای طبعی انعطاف پذیر بوده و قابل اصلاح و تربیت هستند؛ لذا باید در زندانها و موسساتی نگهداری شوند که امکانات آموزش علمی و حرفه ای و اشتغال به کار، به خصوص اشتغال به کارهای کشاورزی فراهم باشد. با اقتباس از عقاید این مکتب برای تعدیل مجازاتها در مورد اطفال بزهکار، موارد مخففه در اکثر قوانین کیفری پیش بینی گردید و دادگاهها توانستند نوع مجازات را با مسوولیت اخلاقی مجرمین، وفق دهند.

پس از آن مکتب تحقیقی توسط لومبروزو، گاروفالو و فری پایه ریزی شد. تحت تاثیر عقاید این مکتب در خصوص توجه به «مجرم» قوانین خاص اطفال، تدوین، دادگاههای اطفال، تشکیل و اختیارات قاضی اطفال در اجرای روشهای اصلاحی، تربیتی و یا درمانی پس از شناسایی شخصیت اطفال و علل ارتکاب جرم تا سن معینی، نامحدود اعلام شد.

بالاخره مکاتب دفاع اجتماعی با توجهی خاص بر لزوم اصلاح بزهکار و آماده نمودن وی برای بازگشت به زندگی اجتماعی، شناخت شخصیت مجرم و انطباق تدابیر مختلف با شخصیت وی و نگرش ویژه به روشهای تربیتی توأم با کار و آموزش حرفه ای به وجود آمدند. تحت تاثیر افکار و عقاید نهضت دفاع اجتماعی، قوانین اطفال و نوجوانان در اکثر کشورها اصلاح و در سطح بین المللی نیز اعلامیه ها و کنوانسیونهایی در حمایت از اطفال و نوجوانان،

^۲ - هوشنگ شامیاتی، بزهکاری اطفال و نوجوانان، چاپ هفتم، انتشارات ژوبین، تهران، ۱۳۷۷، صص ۴۰ و ۴۱.

تصویب گردید.^۳ اولین اعلامیه بین المللی در مورد اطفال ، موسوم به اعلامیه حقوق اطفال در سال ۱۹۲۴ در ژنو منتشر شد. در دسامبر ۱۹۴۸ نیز مجمع عمومی سازمان ملل متحد، اعلامیه حقوق بشر را در ۳۰ ماده تصویب کرد. در این اعلامیه ، شکنجه منع و توجه جهانیان به طرز دادرسی و اجرای مجازات حبس معطوف شد که در این راستا بسیاری کشورها قوانین مربوط به اطفال بزهکار را مورد تجدید نظر قرار دادند. در سال ۱۹۵۵ در اولین کنگره سازمان ملل متحد برای پیشگیری از جرم و کار اجباری بزهکاران که در ژنو برگزار شد، «مجموعه مقررات حداقل سازمان ملل برای رفتار با حبس شدگان» به تصویب رسید که طی قطعنامه هایی توسط شورای اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل مورد تایید قرار گرفت و اگرچه به مقررات مربوط به زندانهای جوانان بزهکار پرداخت لیکن چنین مقرراتی را در این زندانها نیز قابل اجرا دانسته و در بند پنجم از قسمت ملاحظات مقدماتی خود نیز خاطرنشان ساخت که اصولاً جوانان بزهکار نباید حبس شوند.^۴ در سال ۱۹۵۹، اعلامیه جهانی «حقوق کودک» در ده اصل در مجمع عمومی سازمان ملل تصویب شد و در اصل دوم خود، تاکید نمود که «در قوانین باید مصالح عالیه کودک بیش از هر امر دیگری مورد توجه قرار گیرد». در سال ۱۹۶۶، معاهده بین المللی حقوق مدنی و سیاسی به تصویب رسید که بر اصل جدایی زندانیان جوان از بزرگسالان به عنوان یک قانون لازم الاجرا، تاکید کرده، در ماده ۱۴/۴ اعلام داشت «در مورد افراد نوجوان، نحوه محاکمه در دادگاه باید چنان باشد که به سن محکوم، توجه شده و مطلوب باز پرروی او در نظر گرفته شود». در سال ۱۹۷۴ «اعلامیه حمایت از زنان و اطفال» در موارد اضطراری و برخوردهای مسلحانه و جنگ به تصویب مجمع عمومی سازمان ملل رسید.^۵

^۳ - تاج زمان دانش، دادرسی اطفال بزهکار در حقوق تطبیقی، چاپ اول، نشر میزان، تهران، ۱۳۷۸، صص ۲۷ و ۲۸.

^۴ - سازمان اصلاحات جزایی بین المللی ، رویه عملی در زندان، چاپ اول، انتشارات راه تربیت، تهران، ۱۳۸۱، ص ۲۶۰.

^۵ - تاج زمان دانش ، پیشین، ص ۲۹.



در سال ۱۹۸۰ در ششمین کنگره پیشگیری از وقوع جرایم و تربیت و درمان مجرمین سازمان ملل در کاراکاس، طرح هماهنگ نمودن دادرسی اطفال و نوجوانان در کشورهای عضو، مطرح و این طرح در اجلاسی که از ۱۴ تا ۱۸ مه در بیژینگ (پکن) چین تشکیل شده بود، تایید و نهایتاً در ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵، مجمع عمومی سازمان ملل، مفاد طرح بیژینگ را طی قطعنامه شماره ۴۰/۳۳ تصویب نموده، اجرای آن را از دول عضو، خواستار شد. در مقررات بیژینگ مواردی همچون لزوم رعایت مصلحت نوجوانان در زمان واکنش در قبال آنان، حقوق نوجوانان بزهکار، نحوه تحقیق و تعقیب اولیه، مرجع ذی صلاح صدور حکم، اصول راهنما در صدور حکم و اتخاذ تصمیم، انواع مختلف تصمیمات، لزوم تسریع در رسیدگی، آزادی مشروط، بازپروری پس از خروج و استفاده از شیوه تغییر جهت یا جانشین^۶ - جهت دوری گزیدن از روی آوردن به سیستم قضایی رسمی در مورد بزهکاران جوان جز در موارد جرایم بزرگ و سنگین اشاره گردید.^۷

در ۲۰ نوامبر ۱۹۸۹ کنوانسیون حقوق کودک در ۵۴ ماده در سازمان ملل متحد تصویب گردید. در این معاهده که در قالب قطعنامه شماره ۴۴/۲۵۰ منتشر شد، بعضی از مواد آن به حقوق کیفری اطفال اشاره کرده است. در سال ۱۳۷۲ شمسی، ایران نیز به موجب ماده واحده مصوب مجلس شورای اسلامی به این کنوانسیون ملحق گردید. لذا این سند الزام آور در جمهوری اسلامی ایران نیز از سال ۷۲ با امضای آن از سوی دولت، جنبه الزامی یافته، در حکم قانون است.

^۶ - diversion

^۷ - حسن گل پرور، بررسی تطبیقی مسوولیت کیفری و دادرسی اطفال در حقوق ایران و انگلیس، پایان نامه کارشناسی ارشد، مجتمع آموزش عالی قم، سال تحصیلی ۷۸-۱۳۷۷، ص ۲۲.

همچنین مجمع عمومی سازمان ملل در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ قطعنامه شماره ۴۵/۱۱۰ را تحت عنوان «حداقل قواعد استاندارد سازمان ملل متحد در رابطه با اقدامات غیر سالب آزادی» (قواعد توکیو) تصویب نمود که اگرچه به طور خاص، در مورد اطفال نبوده اما اصول آن در به کارگیری جانشینهای زندان در مورد بزهکاران جوان و نوجوان نیز قابل اجرا است.

در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ مجمع عمومی سازمان ملل، قطعنامه دیگری نیز به شماره ۴۵/۱۱۳ تصویب نمود که خاص اطفال بوده «مقررات سازمان ملل برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی» نام گرفت. این قطعنامه، ضمن اعلام نگرانی از شرایط و موقعیتهایی که تحت آن نوجوانان در سراسر جهان از آزادی محروم می گردند، استفاده از موسسات نگهداری به عنوان آخرین راه حل و در کمترین زمان ممکن را لازم دانست.

علاوه بر این مجمع عمومی سازمان ملل متحد طی قطعنامه غیر الزام آور دیگری که به شماره ۴۵/۱۱۲ در ۱۴ دسامبر ۱۹۹۰ تصویب گردید، تحت عنوان «راهنماهای سازمان ملل برای جلوگیری از بزهکاری نوجوانان» که به «راهنماهای ریاض» موسوم شد با توجه به تعداد کثیر نوجوانان متعارض یا غیر متعارض قانون اما به طور کلی در معرض مخاطرات اجتماعی بر ضرورت ایجاد راهکارها و تدابیر ملی، منطقه ای و بین المللی جهت پیشگیری از بزهکاری نوجوانان، تاکید نمود.

۲- دوره باستان و پس از آن در ایران

در عصر باستان، انتقام، حد و حدودی نداشته و اغلب اطفال قربانی انتقامجویی می شدند. آورده اند که کوروش امر کرد، پسر گزروس را که قصد جان وی را کرده بود در برابر چشمان پدر به قتل رساندند.^۸

^۸ - مهیار خلیلی، تاریخ کشتار و آزار در ایران، چاپ اول، انتشارات امیرکبیر، تهران، ۱۳۵۹، ص ۲۳۶.



رفته رفته دوران انتقام به سرآمده و تحت تاثیر تعلیمات آیین زرتشت، ارشادات و تذکرات آن، مساله تعلیم و تربیت اطفال، مورد توجه قرار گرفت. به طوری که گزنفون درباره رسیدگی به دعاوی اطفال می نویسد «عدالت گستری در بین اطفال، ساده بوده است. کار اصلی قاضی درباره اطفال مجرم، تربیت و هدایت اطفال در جهت عدالت و انصاف بوده است».^۹ در دوره اشکانیان، در بعضی موارد خشونت و شدت عمل وجود داشته ولی مجازات اطفال، خفیف تر از بزرگسالان بوده و تربیت اطفال واجد اهمیت بوده است. در دوره ساسانیان نیز، قضاوت بیشتر بر اساس قوانین اوستا بوده است. در این عصر، جرایمی نظیر دزدی، راهزنی، قتل و جرایم بر خلاف عفت با مجازاتهای بدنی همراه بوده ولی در مورد اطفال، اعمال نمی شده است.^{۱۰} پس از گرایش ایرانیان به دین اسلام، ضوابط اسلامی بر مقررات مختلف از جمله مسائل راجع به اطفال، حکمفرما شد، مقررات اسلامی، اصل فقدان مسوولیت کیفری اطفال را به جهان عرضه نمود.

مقررات شرعی بر پایه حقوق اسلام، در ایران، تا انقلاب مشروطه و راهیابی قوانین عرفی به حقوق ایران، کاملاً حکمفرما بود. با انقلاب مشروطه و تصویب قوانین مدرن، در اولین قانون جزایی یعنی قانون جزای عرفی مصوب ۱۲۹۵ برای اولین بار، نهاد دارالتأدیب برای اطفال بزهکار پیش بینی گردید. سپس با اقتباس از قانون ۱۸۱۰ فرانسه، در سال ۱۳۰۴ شمسی، قانون مجازات عمومی به تصویب رسید که با تعیین سن ۱۲ سالگی به عنوان حد تمیز، اطفال غیر ممیز را غیر قابل مجازات دانست و صرفاً قاضی می توانست با الزام به تادیب، آنها را به اولیاء

^۹ - علی نجفی توانا، نابهنجاری و بزهکاری اطفال و نوجوانان، چاپ اول، انتشارات راه تربیت، تهران، ۱۳۸۲، ص ۱۲۷.

^{۱۰} - سید حسن غفوری غروی، انگیزه شناسی جنایی: پژوهشی درباره بزهکاری اطفال و نوجوانان در ایران، چاپ اول، انتشارات دانشگاه ملی ایران، تهران، ۱۳۵۹، ص ۲۷۱.

خود تسلیم کند. در مورد اطفال ممیز ۱۲ تا ۱۵ ساله و بالغین ۱۵ تا ۱۸ سال نیز، مجازاتهای خفیف تری وضع گردید.

در سال ۱۳۳۸ قانون تشکیل دادگاههای اطفال بزهکار تصویب شد که دیدگاههای تنبیهی در مورد کودکان را کنار گذاشت و بر تربیت و اصلاح آنان، تاکید ورزید، اصطلاح «دارالتادیب» را از بین برد و برای اطفال «کانون اصلاح و تربیت» را پیش بینی نمود.

قانون مجازات عمومی سال ۱۳۵۲ نیز مجموعه ای از اقدامات اصلاحی و تنبیهی را در مورد اطفال و نوجوانان پیش بینی کرد.

پس از انقلاب اسلامی مجدداً ضوابط شرعی حاکم گردید. برابر قانون مجازات اسلامی، حدود، قصاص و دیات در مورد اطفال غیر بالغ اجرا نمی شوند اما تادیب ایشان، ممکن است. در تعزیرات نیز اگرچه دست مقنن برای تعیین مجازاتهای مناسب، باز بوده لیکن تاکنون هیچ اقدام خاصی را انجام نداده است؛ البته در زمان تدوین این نوشته، قانون تشکیل دادگاههای اطفال و نوجوانان، حدود مدت سه سال است که در دست بررسی است و پیش نویس آن در ۵۵ ماده منتشر شده است. در این پیش نویس، در مواد ۲۹ تا ۳۶ به آرا و تصمیمات جدید و مناسبی در مورد اطفال و نوجوانان اشاره شده است.

ب - مفاهیم، واقعیتهای و ضرورتها

۱- طفل و مسئولیت کیفری

طفل در لغت به بچه انسان، پیش از بلوغ یا انسان نابالغ گفته می شود اما در اصطلاح روانشناسی، طفولیت در برگیرنده دورانی است که از اوان خردسالی شروع و در زمانی که فرد، واجد شخصیت اجتماعی می شود و از لحاظ جسمی و روانی نضج می گیرد، پایان می



یابد.^{۱۱} از دیدگاه جرم‌شناسی، طفل یا نوجوان بزهکار، فردی است که شخصیت وی در حال شکل‌گیری بوده و در جریان اجتماعی شدن است؛ در حالی که شخصیت بزهکار بزرگسال، قبلاً شکل گرفته و چندان در خور تحول نیست.^{۱۲} تعریف طفل و تعیین حد سنی او در قوانین کشورهای مختلف جهان، از دیرباز تاکنون متغیر بوده است و در حال حاضر نیز در کشورهای مختلف، عموماً از ۷ تا ۱۷ سال متفاوت است.^{۱۳}

از نظر اسناد بین‌المللی، برابر ماده ۱ کنوانسیون حقوق کودک «منظور از کودک، افراد انسانی زیر ۱۸ سال است مگر اینکه طبق قانون قابل اجرا در مورد کودک، سن بلوغ، کمتر تشخیص داده شود». بنابراین طبق این ماده کنوانسیون، تشخیص کودک، بستگی به قوانین داخلی هر کشوری دارد.

در حالی که کنوانسیون حقوق کودک، اصلاح «طفل»^{۱۴} را به کار برده، در اسناد بعدی از اصطلاح «نوجوان»^{۱۵} استفاده شده است. بند دوم ماده ۲ مقررات بیژینگ، نوجوان را چنین تعریف می‌کند: «نوجوان، کودک یا فرد جوانی است که در نظام حقوقی خاص، ممکن است به نحوی با او رفتار شود که متفاوت از نحوه رفتار با بزرگسالان باشد». مقررات بیژینگ، حد سنی را برای نوجوان تعیین نکرده است اما بند اول ماده ۱۱ مقررات سازمان ملل برای حمایت از نوجوانان محروم از آزادی، اصطلاح نوجوان را چنین تعریف کرده است: «هر شخص زیر ۱۸ سال نوجوان نامیده می‌شود». لذا اگرچه در اسناد بین‌المللی، الفاظ مختلفی به کار رفته،

۱۱- محمد تقی براهنی، لغت نامه روانشناسی، انتشارات فرهنگ معاصر، ۱۳۷۳، تهران، ص ۴۱.

۱۲- ریموند گسن، جرم‌شناس نظری، ترجمه مهدی کی‌نیا، چاپ اول، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۷۴، ص ۲۳۱.

۱۳- صندوق کودکان سازمان ملل متحد، نشریه اینوجنتی دیجست ۳، دادرسی ویژه نوجوانان، ص ۵.

14 - Child

15 - Juvenile

لیکن با عنایت به تعاریف یاد شده، مقررات اسناد سازمان ملل متحد در این خصوص، مربوط به افراد تا ۱۸ سال است.^{۱۶}

در ایران، به تبعیت از ضوابط فقهی، در ماده ۴۹ قانون مجازات اسلامی آمده است «اطفال در صورت ارتکاب جرم، مبری از مسوولیت کیفری هستند...». تبصره ۱ همین ماده اشعار می دارد «منظور از طفل کسی است که به حد بلوغ شرعی نرسیده باشد.» و برابر تبصره ۱ ماده ۱۲۱۰ قانون مدنی «سن بلوغ در پسر، ۱۵ سال تمام قمری و در دختر، ۹ سال تمام قمری است.» لذا در قانون مجازات اسلامی، مسوولیت جزایی با دو خصیصه احراز می شود. اول، جنس و دوم، سن اختصاص یافته به هر جنس. همچنین عنوان کودک و نوجوان با یک عبارت کلی و عام به دو صیغه تعبیر می شود و جداسازی کودکان و نوجوانان، در قوانین فعلی ما موجود نیست.^{۱۷}

اما تبصره ۱ ماده ۲۱۹ قانون آیین دادرسی کیفری، دادگاههای عمومی و انقلاب در بحث ترتیب رسیدگی به جرایم اطفال نیز بر تعریف طفل در قانون مجازات اسلامی و تعیین حد بلوغ شرعی برای پایان دوره طفولیت تاکید کرده است. لیکن تبصره ماده ۲۲۰ اعلام می دارد که به کلیه جرایم اشخاص بالغ زیر ۱۸ سال نیز در دادگاه اطفال، طبق مقررات عمومی بزرگسالان رسیدگی خواهد شد. در پیش نویس قانون تشکیل دادگاه اطفال و نوجوانان که در حال حاضر در قوه قضائیه در دست بررسی است هم مجدداً در ماده ۲ به تعریف مذکور، از طفل تکیه شده است. در این پیش نویس، لفظ «نوجوان» نیز مکرراً در کنار طفل به کار رفته است و در ماده ۹ هم اعلام شده که به کلیه جرایم اطفال و نوجوانانی که سن آنها بیش از ۹ سال و کمتر از ۱۸

^{۱۶} - مریم عباچی، حقوق کیفری اطفال در اسناد سازمان ملل متحد، چاپ اول، انتشارات مجد، تهران، ۱۳۸۰، ص ۳۱.

^{۱۷} - رضا نوربها، «مسوولیت جزایی در قانون راجع به مجازات اسلامی» مجله تحقیقات حقوقی دانشگاه شهید بهشتی، شماره ۹ (پاییز و زمستان ۱۳۷۰)، ص ۳۲.

